

ОСВІТНІЙ ІМПЕРАТИВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

EDUCATIONAL IMPERATIVE OF FORMATION OF SOCIAL SAFETY IN MODERN CONDITIONS

Куценко В.І.,

*доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник відділу природно-техногенної та екологічної безпеки
Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»*

Гаращук О.В.,

*доктор економічних наук, професор,
начальник відділу комунікацій та міжнародного співробітництва
Державної служби якості освіти України*

Стаття присвячена питанню досягнення оптимального стану соціальної безпеки як одного з найважливіших складників національної безпеки у сучасних умовах, зокрема, у контексті реалізації освітнього імперативу, що знаходить вираження у пріоритетному розвитку освіти. Соціальна безпека також є складником сталого розвитку, що характеризує потенційний стан збалансованого життєвого простору, сприяючи збереженню наявної структури та враховуючи при цьому вплив різноманітних чинників.

Наголошується, що серед зазначених чинників важливе місце посідає розвиток освіти, активізація освітнього імперативу, який має спрямування на формування людського капіталу. Останнє є функціональним призначенням як освіти, так і інших соціальних галузей, які безпосередньо забезпечують життєдіяльність людини. Зазначене зумовлює огляд у статті питань фінансування названих галузей, без чого неможлива їхня ефективна діяльність.

Подається бачення основних складників людського капіталу, серед яких зокрема висвітлюються ті, що стосуються рівня споживання продуктів харчування. Щодо ролі освіти у створенні людського капіталу, то привертається увага до інноваційного аспекту, який нині є особливо актуальним.

У контексті соціальної безпеки зазначається, що впровадження інновацій супроводжується різноманітними ризиками. Так, на стадії розробки є ризики несприйняття певної інновації споживачами, а на стадії впровадження наявний ризик того, що конкуренти можуть запропонувати більш якісну, більш продуктивну інновацію. Це зумовлює необхідність врахування у разі розробки інновацій діючих у кожній галузі соціальної сфери норм і державних стандартів, у тому числі освітніх, які стосуються підготовки фахівця.

Розкривається сутність інтелектуального ресурсу людини та його складників, що є підґрунтям для підготовки кадрів. У цьому зв'язку висвітлюється нова парадигма соціальної безпеки, яка значною мірою формується під впливом інтернет-ресурсів, що особливо широко й активно використовуються в освітній діяльності. Також підкреслюється, що інструментами досягнення соціальної безпеки служать державні стратегії розвитку, політика щодо залучення інвестиційних ресурсів.

Наприкінці формулюються висновки, серед яких один з найбільш важливих полягає у тому, що держава має гарантувати зростання інтелектуального потенціалу країни як важливого чинника забезпечення соціальної безпеки шляхом чіткого визначення точок зростання економіки, здійснюючи спрямування інтелектуальних та матеріальних ресурсів у найперспективніші галузі, які становлять соціально-економічний комплекс країни.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна безпека, соціальні ресурси, факторний аналіз, кадровий потенціал, освітня діяльність.

The article is devoted to the issue of achieving the optimal state of social safety as one of the most important components of national security in modern conditions, in particular, in the context of the implementation of the educational imperative, which is reflected in the priority development of education. Social safety is also a component of sustainable development, which characterizes the potential state of a balanced living space, contributing to the preservation of the existing structure and taking into account the impact of various factors.

It is emphasized that among these factors an important place is occupied by the development of education, the intensification of the educational imperative, which is aimed at the formation of human capital. The latter is the functional purpose of both education and other social sectors that directly support human life. This leads to a review in the article on the financing of these industries, without which their effective operation is impossible.

A vision of the main components of human capital is presented, among which those related to the level of food consumption are highlighted. Regarding the role of education in the creation of human capital, attention is drawn to the innovative aspect, which is especially relevant today.

In the context of social safety, it is noted that the introduction of innovations is accompanied by a variety of risks. Thus, at the development stage there are risks not of perceiving a certain innovation by consumers, but at the implementation stage there is a risk that competitors may offer better, more productive innovation. This necessitates the need to take into

account when developing innovations in each area of the social sphere norms and state standards, including educational, relating to training.

The essence of the intellectual resource of man and its components is revealed, which is the basis for training. In this regard, a new paradigm of social safety is highlighted, which is largely formed under the influence of Internet resources, which are especially widely and actively used in educational activities. It is also emphasized that the tools for achieving social safety are state development strategies, policies to attract investment resources.

Finally, conclusions were made, one of the most important of which is that the state should ensure the growth of the country's intellectual potential as an important factor in social safety; while clearly defining the points of economic growth for the direction of intellectual and material resources in the most promising areas of socio-economic complex of the country.

Key words: social sphere, social safety, social resources, factor analysis, staff potential, educational activity.

«Читайте не для того, щоб суперечити і відхиляти, і не для того, щоб сліпо вірити і приймати на слово, а для того, щоб зважити і обмірковувати».

Френсіс Бекон

Постановка проблеми. Сучасний світ будується на знаннях та інформації, що зумовлює формування концепції інформаційного суспільства або суспільства знань як теоретичного бачення нинішнього постіндустріального етапу цивілізаційного розвитку. Але знання отримуються людиною як суб'єктом суспільної діяльності, що забезпечує названий розвиток лише в рамках освітнього процесу. Виходячи із зазначеного, правомірно буде розглядати освіту як фундаментальне підґрунтя всієї людської цивілізації й передусім сучасного етапу її розвитку. Тобто можливо формулювати існування освітнього імперативу всього суспільного розвитку.

Це зумовлює підстави для розгляду наявних суспільних явищ та процесів у аспекті вказаного освітнього імперативу, ґрунтуючись на розумінні важливості процесів, які відбуваються в освітній сфері для кожного важливого суспільного явища.

Одним з найважливіших проблемних питань сьогодення для України та для всього світу є безпека, що на рівні конкретних держав виявляється як національна безпека. Безпосередньо в Законі України «Про національну безпеку України» зазначається, що національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

При цьому одним з найважливіших складників національної безпеки є соціальна безпека, основними пріоритетами якої визнано: гарантування конституційних прав і свобод населення; зростання рівня життя і добробуту громадян; створення умов для забезпечення розширеного відтворення; розвиток духовного та інтелектуального потенціалу; зміцнення фізичного здоров'я населення; формування соціально орієнтованої економіки та її конкурентної спроможності; утвердження інноваційної моделі соціально-економічного розвитку; зміцнення науково-технічного потенціалу країни; становлення громадянського суспільства; гарантування екобезпечних умов життєдіяльності тощо.

Зазначені пріоритети соціальної безпеки вказують на її безпосередню зумовленість рівнем розвитку освітньої системи та якості освіти, що надається. Освітній імператив формування соціальної безпеки передбачає забезпечення якісної освіти та виховання населення; необхідність пропаганди ідеології сталого розвитку, гарантування доступу до необхідної інформації, залучення до ухвалення рішень з питань розвитку освіти і забезпечення соціальної безпеки; формування насамперед у молодого покоління та молоді здорового способу життя тощо.

Базовим рівнем освітньої системи, як і багатьох інших суспільних інститутів, є рівень територіальних громад. Як відомо, у 2015 році було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання громад» (ОТГ). Серед гострих проблем, які постають перед ними – це досягнення соціальної безпеки. Практика свідчить, що цьому має сприяти багато чинників, у тому числі розвиток соціальної сфери, активізація освітнього імперативу надання населенню якісних освітніх послуг тощо, які, безперечно, по-різному впливають на досягнення соціальної безпеки.

У нинішніх умовах глобалізації економіки та соціальної сфери, швидких змін у соціально-економічному становищі України спостерігають зростання конкуренції між організаціями, різними територіальними об'єднаннями та зобов'язують їх дотримуватись стратегії інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Різні аспекти щодо розвитку освіти, включаючи питання освітнього імперативу в забезпеченні соціальної безпеки, можна віднайти в працях не одного покоління вітчизняних і зарубіжних науковців. У їх числі: В. Андрущенко, Дж. Берналл, З. Бжезінський, І. Вахович, В. Вернадський, А. Гальчинський, В. Гесць, М. Долішній, В. Зайчук, М. Згуровський, Н. Іванова, М. Кондратьєв, К. Корсак, В. Кремень, В. Луговий, Д. Медоуз, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, Н. Павліха, Д. Рікардо, Г. Салтикова, А. Сміт, В. Терещенко, М. Туган-Барановський, В. Туниця, Е. Хансен, Т. Шульц, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та інші, у працях яких соціальну безпеку розглядають через освітньо-інноваційну діяльність, у рамках якої здійснюється створення, збереження та поширення нових

знань. А це – одне з головних завдань функціонування освітнього імперативу.

Так, Д. Рікардо у своїх дослідженнях підкреслював роль освіти в розвитку країни. Відставання країн в економічному розвитку він пояснює поряд з іншими причинами нестачею освіти в усіх верствах населення [2].

М. Долішній особливу увагу надавав питанням диверсифікації освіти як передумови поліпшення якості кадрового потенціалу [3].

В. Зайчук розкриває особливості розвитку освіти, їх вплив на суспільний розвиток в умовах трансформаційних процесів [4].

Про значення освіти, зокрема вищої, в розвитку суспільства, досягненні соціальної безпеки, сталого розвитку загалом наголошують у своїх дослідженнях М. Згуровський, О. Грішнова, С. Вовканич [5].

У багатьох дослідженнях підкреслюється необхідність подальшого вдосконалення системи освіти, її модернізації та підвищення якості. Це, зокрема, зазначається в роботах В. Кременя, Р. Астахової, В. Вікторова та інших [6; 7].

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є виявлення у контексті реалізації освітнього імперативу основних шляхів, використання яких сприяло б прискоренню формування та розвитку соціальної безпеки як в Україні загалом, так і в її територіальних одиницях.

Виклад основного матеріалу дослідження. На досягнення та збереження соціальної безпеки, як було зазначено вище, впливає багато чинників. У числі останніх – розвиток освіти, активізація освітнього імперативу, що передбачає:

- активізацію відтворювальних процесів;
- здійснення модернізації галузей, які забезпечують соціальну безпеку;
- підтримання високих темпів розвитку в економіці;
- впровадження в усіх галузях соціально-економічного характеру інноваційних технологій.

У реалізації вищезазначеного важлива роль відводиться людському капіталу, який втілюється в знаннях, навичках, здібностях, здоров'ї та інших продуктивних якостях людини, що характеризується Індексом людського розвитку. Нині у світі найвищі показники Індeksu людського розвитку притаманні Швейцарії, Фінляндії, Сінгапуру. Україна в цьому аспекті посідає досить низьке місце [8; 9]. Підтвердженням останнього є й такі характеристики стосовно, скажімо, вищої освіти України, а саме: падіння престижу вищої освіти; зниження рівня якості знань; відтік кваліфікованих кадрів з галузі; зростання у закладах вищої освіти наукових досліджень тощо.

І все ж освіта і в Україні залишається однією з галузей, що формує людський капітал, здійснюючи отримання населенням нових знань та трансформуючи їхні знання в цей капітал.

Незважаючи на наявність вищезазначених проблем у розвитку вищої освіти нашої країни, за оцінками Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Україна належить до держав із середнім рівнем інноваційного розвитку. На думку фахівців, цьому сприяє:

- рівень охоплення населення вищою освітою (за цим показником наша країна посідає шосте місце у світі);
- патентна активність (17-е місце);
- інтенсивність науково-дослідницької діяльності (39-е місце);
- технологічна можливість підприємств (34-е місце у світі).

Практично всі ці показники, з одного боку, сприяють інноваційній активності, а з іншого – прискорюють його. При цьому слід пам'ятати, що впровадження інновацій в усі галузі, функціонування яких сприяє формуванню та збереженню соціальної безпеки, пов'язане не лише із залученням значних ресурсів, але і супроводженням різноманітними ризиками. Скажімо, на стадії розробки – ризики того, що така інновація може бути не прийнята споживачами; на стадії впровадження – ризик того, що конкуренти можуть запропонувати більш якісну, більш продуктивну інновацію.

А тому розробка інновацій має враховувати нині діючі в кожній галузі соціальної сфери норми і державні стандарти. Як відомо, державний стандарт включає необхідний для фахівця мінімум знань, якими він має володіти і відповідно до яких здійснюється оцінка якості їхньої підготовки. Водночас навчальний заклад має підготувати випускника до швидкої його адаптації до умов роботи, а саме до успішного використання засвоєних знань, умінь і навичок. У сучасних умовах необхідними також є навички до переорієнтації в нових напрямках знань, адекватність оцінювання своєї діяльності тощо.

І норми, і стандарти є різними в різних країнах. Приміром, у розвинутих країнах існує норма споживання, яка становить 2800–3000 кілокалорій на день, нижче якої починається процес голодування.

Водночас важливою є структура споживання, що включає співвідношення продуктів тваринного та рослинного походження. У вищезазначених країнах це співвідношення є таким: на їжу тваринного походження припадає 55%. Відзначимо, що в Україні остання цифра сягає менше 30%, тобто українці споживають в основному їжу рослинного походження, що не може не вплинути на формування людського потенціалу, на поширення бідності в нашій країні.

У Декларації тисячоліття, розробленої ООН, підкреслюється, що «бідні – це не лише люди з низькими доходами, але і люди, які були позбавлені можливості мати хороше здоров'я та освіту, а також інші аспекти людського благополуччя тощо» [10].

Рис. 1. Основні складники людського капіталу

Важливим показником бідності є й частка сімейного бюджету, що витрачається на харчування. У США та Японії ця частка становить третину сімейного бюджету, тоді як в Україні – понад 50%.

Отже, як зазначалось вище, рівень харчування населення впливає на формування людського капіталу та соціальної безпеки.

Основними складниками людського капіталу є знання, здоров'я, навички (рис. 1).

Усі складники людського капіталу впливають на продуктивність праці, а завдяки послугам – на зростання доходів власника зазначеного капіталу, різних аспектів людського благополуччя та соціальної безпеки.

На формування останньої, як зазначалось вище, впливає безліч загроз:

- низький рівень доходів значної частини населення;
- незбалансованість прожиткового мінімуму і мінімального рівня оплати праці;
- недотримання чинних соціальних гарантій, норм і нормативів у житлово-комунальному господарстві, медичній сфері, соціальному захисті дітей, осіб непрацездатного віку та інвалідів;
- незадовільне бюджетне фінансування соціальної сфери тощо.

Такі міжнародні організації, як ООН та ВООЗ, особливу увагу приділяють необхідності відповідного фінансування системи охорони здоров'я, освіти, галузей, визнаних основою формування не лише людського капіталу, але й економіки, побудованої на знаннях. При цьому зміцнення

здоров'я населення, освіта та освітній рівень населення працездатного віку визнані основними факторами формування сучасної конкурентоспроможної економіки.

Вищезазначені організації рекомендують виділяти на освіту 5–7% валового внутрішнього продукту; на охорону здоров'я – 5–10%; на науку – 1,5–3% [11].

В Україні ці показники є значно меншими, хоча видатки на зазначені галузі мають тенденцію до зростання (табл. 1).

Практика провідних країн світу свідчить, що найважливішим орієнтиром сучасної бюджетної політики є спрямування суспільних ресурсів на формування людського капіталу, тобто на розвиток охорони здоров'я, освіти, духовної культури. Інвестиції у соціальну сферу стають ключовою доміантою в передовій економіці XXI століття, спрямованої на розвиток людини, тим самим сприяючи її самовдосконаленню, а інвестиції в людський капітал є надзвичайно вигідними і перспективними.

Іншими словами, людський капітал, на думку багатьох експертів, є найціннішим ресурсом постіндустріального суспільства, набагато ціннішим за природне чи накопичене багатство. Людський капітал – це не лише ознака національного багатства. Тож не дивно, що в розвинених країнах світу 70% усіх інвестицій спрямовується на розвиток людського капіталу, який є визначальним чинником економічного розвитку, нейтралізації екологічних ризиків, науково-технічного прогресу, інтелектуального потенціалу країни, основою

Таблиця 1

Динаміка видатків зведеного бюджету України на галузі, що забезпечують соціальну безпеку (млн грн)

Показник	2005	2010	2015	2019	2005–2019, +, -
Громадський порядок, безпека та судова система	10226,8	28825,6	54963,0	143694,4	+33476,6
Економічна діяльність	19115,1	43832,4	56257,3	154218,0	+35102,9
Охорона навколишнього природного середовища	1252,5	2872,4	5529,7	9731,1	+8478,6
Житлово-комунальне господарство	3914,2	5431,3	15700,4	34490,0	+30575,8
Охорона здоров'я	15476,5	44745,1	71001,1	128384,6	+112908,1
Духовний і фізичний розвиток	3449,9	11525,4	16228,3	31550,1	+28110,2
Освіта	26801,8	79826,0	114193,5	238758,7	+201946,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	39940,2	104534,9	176339,8	321786,7	+281846,5

Джерело: [12, с. 210]

якого є знання. Вага останніх зростає, якщо вони формуються на інноваційній основі. Виходячи з цього, інноваційні парадигми мають бути покладені в основу теоретико-методологічних розробок критеріїв ефективної оцінки результативності дій українського уряду для впровадження соціоefективної оцінки результативності розбудови в Україні парадигми соціальної безпеки.

Сучасні знання для того щоб відповідати вимогам, мають бути адекватними державним стандартам, тобто встановленим соціальним нормам і нормативам, на базі яких визначаються основні державні гранти, тобто сукупність соціальних благ (наприклад, рівня освіти не нижче загально-визнаного мінімуму), що їх держава законодавчо зобов'язана зробити доступними для громадян. Споживання названих благ безпосередньо пов'язане із суспільно необхідними потребами людини як біологічної істоти, стан задоволення яких визначає якість життя.

При цьому важливо зазначити, що знання лежать в основі підготовки кадрів, які виступають важливим чинником формування соціальної безпеки. Нині в господарстві затребуваними є такі спеціальності, як: спеціаліст ІТ-технологій, інженер з автоматизації виробництва, маркетолог, інженер побутового обслуговування населення, логістик, фінансист, енергетик, інженер зв'язку.

Підготовці зазначених кадрів, окрім інших чинників, сприяє інтелектуальний ресурс самої людини, який включає (рис. 2):

Усі зазначені види ресурсів для забезпечення соціальної безпеки мають надзвичайно велике значення. Адже за статистикою, людина 70% часу перебуває у вербальному спілкуванні, коли використовується інтелектуальний капітал, що включає знання людини, її досвід, здібності, погляди, вміння розробляти й використовувати найновіші технологічні показники соціально-економічного розвитку, тим самим забезпечуючи прогрес суспільства.

Особливо велика роль відводиться знанням не лише у формуванні соціального капіталу та соціальної безпеки – важливих параметрів ефективного функціонування інституціонального середовища і демократії, що, на думку відомого дослідника сьогодення Ф. Фукуями, має сприяти успішній реалізації економічної функції соціального капіталу, у зменшенні трансакційних витрат, пов'язаних із формальними механізмами координування, приміром, контрактами і бюрократичними процедурами [13].

Нова парадигма соціальної безпеки значною мірою формується під впливом інтернет-ресурсів, які особливо широко й активно використовуються в освітній діяльності. Інтернет-ресурси автоматизують процеси контролю і самоконтролю результатів навчальної діяльності, їх наступну корекцію. За допомогою інтернет-технологій можна продукувати інформацію – створення інформаційного ресурсу, що відрізняється ознаками, які характеризують його якість чи приналежність до певної сфери знань. Прикладом реалізації такого виду інформаційної діяльності може слугувати робота зі створення Web-квестів, участь у навчальних проектах.

Нині, як зазначає Л. Томакіна, освіта, окрім професійних знань, має забезпечувати кожного зі студентів інтелектуальними вміннями. Адже зараз спостерігається зростання саме частки розумової інтелектуальної діяльності.

Фахівці зазначають, що мислення виникає в процесі взаємодії людини з навколишнім світом, а основа розвитку інтелекту людини – це здатність до сприйняття і переробки інформації про світ і про себе. Складовим елементом усіх інтелектуальних процесів є поняття, закріплене у свідомості усвідомленого досвіду практичної діяльності. При цьому перехід від зовнішніх до внутрішніх процесів здійснюється через такі інтелектуальні акції, як спостереження, вибір матеріалу, порівняння, знаходження головного,

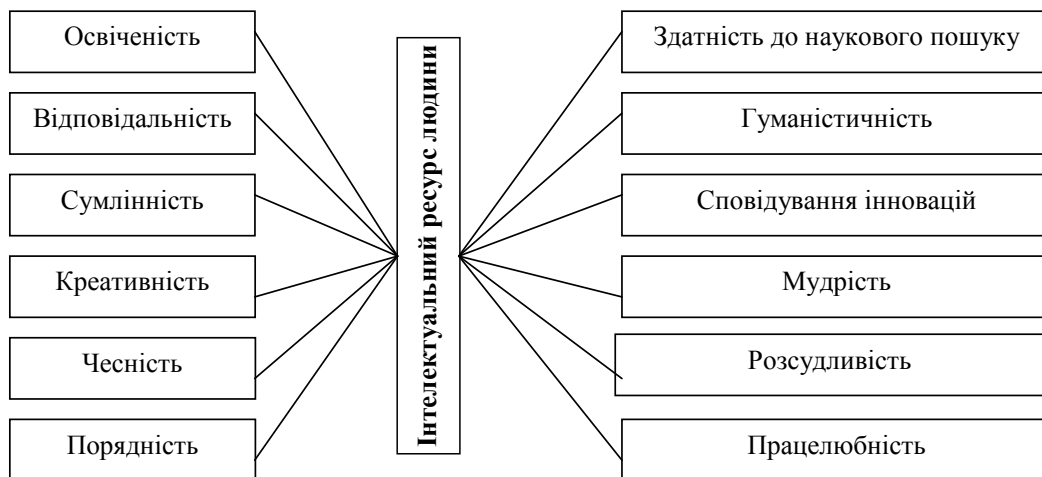

Рис. 2. Основні складники інтелектуального ресурсу людини – головної продуктивної сили суспільства

перевірка точності інформації, її збагачення, критичний аналіз, оцінка сучасного стану. Інтелектуальне оперування інформацією і фактами реального стану дозволяє виділяти базові компоненти продуктивного мислення: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстракція, індукція й дедукція [14].

Використання зазначених методів дозволяє виявити структурні елементи інтелектуального капіталу, зокрема: інтелектуальну власність; людські активи; інфраструктурні активи – організаційну культуру, інфокомунікації та інфокомні технології, мережеві та комунікаційні складники.

Усі вони характеризуються вмістом у них знань. Скажімо, до складу людських активів певної організації включаються:

- сукупність колективних знань співробітників досліджуваної організації;
- їхні творчі здібності та вміння успішно вирішувати наявні проблеми;
- професійні кваліфікації та навички;
- поєднання теоретичних знань з практикою.

Це, на наш погляд, є складниками якості освіти, покликаної успішно вирішувати такі завдання, як:

- задоволення потреб особистості у самовдосконаленні;
- адаптація особистості до постійно змінюваних умов життя;
- підготовка компетентнісних працівників;
- формування соціально активних й адаптованих до реального життя громадян, здатних орієнтуватись на загальнолюдські цінності;
- забезпечення соціально-економічного і культурного розвитку країни.

Зазначене, зрозуміло, потребує глибокого аналізу всіх аспектів діяльності закладів освіти. Щоправда, в оцінці якості освіти одні фахівці орієнтуються на процес, інші – на результат. Незважаючи на це, для оцінки якості освіти необхідно застосовувати такі підходи, як: комплексний, системний, диференційний з урахуванням різних позицій щодо процесу навчання, а також результату навчально-виховної діяльності та змісту освіти і можливостей працевлаштування випускників відповідного навчального закладу. Поряд із тим має бути враховано рівень наукових досліджень та виховання, що здійснюються у навчальному закладі, а також інформаційно-методичного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу тощо.

Все це дозволяє прискорити процес модернізації освіти, тобто здійснити суттєві зміни результатів навчального процесу, його змісту, методів і технологій засвоєння навчального матеріалу, а також посилення його практичної спрямованості.

Останнє передбачає й підготовку випускників навчальних закладів до активної боротьби

з корупцією, що нині є вкрай необхідною. Прояви корупції – це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямованих на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Як зазначається в Законі України «Про боротьбу з корупцією», проявами останньої є:

- хабарництво – обіцянка, пропозиція чи надання якої-небудь переваги, що впливає на дії посадової особи;
- здирицтво – примушення громадянина платити гроші чи надавати інші цінності в обмін на дії чи бездіяльність посадової особи;
- протекціонізм – надання ресурсів громадянами, які належать до певної привілейованої групи;
- кумівство – висування родичів на державні посади, надання їм певних пільгових послуг чи інших ресурсів;
- обман – це поведінка людини, спрямована на отримання вигоди чи вигоди для третьої особи шляхом обману громадянина чи посадової особи;
- розтрата бюджетних ресурсів – це крадіжка ресурсів особами, які мають владу або контроль над чим-небудь іншим;
- зловживання владою – це участь у домовленостях, придбання посади чи отримання комерційного інтересу, що є несумісним з офіційним статусом та положенням [15; 16].

Отже, основним чинником забезпечення соціальної безпеки і сталого розвитку є людина, її людський капітал. У цьому контексті заслуговує на увагу класична робота А. Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів», в якій автор стверджує, що вирішальне значення у виробництві багатства належить працівникові, його навичкам і здібностям, а саме: «Зростання продуктивності корисної праці залежить передусім від підвищення вправності та вміння працівника, а потім від покращення машин та інструментів, за допомогою яких він працює» [17]. Як відомо, А. Сміт став одним із перших дослідників, що поклали уявлення про людську природу в основу цілісної теоретичної системи. Він говорив про витрати на освіту чи навчання людини як про капіталовкладення в її здатність заробляти в майбутньому, а як людський капітал розглядав капіталізовану цінність, що має уособлення в корисних здібностях усіх жителів і членів суспільства.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Формування та реалізація нової парадигми соціальної безпеки у сучасних умовах потребує професіоналів, які у своїй діяльності володіють новітніми технологіями та програмними продуктами. Це потребує підвищення якості освітніх послуг і підготовки кадрів.

Основними факторами забезпечення становлення нової парадигми соціальної безпеки насамперед мають бути:

- успішне використання знань, практичних навичок, умінь у процесі соціального розвитку;
- коректування позитивного досвіду, що перешкоджає застосуванню нових знань у соціально-економічному розвитку;
- формування соціально безпечного середовища як основи інноваційного розвитку тощо.

Держава має гарантувати зростання інтелектуального потенціалу країни – важливого чинника забезпечення соціальної безпеки, чітко визначивши точки зростання економіки; стимулювати

спрямування інтелектуальних і матеріальних ресурсів у найперспективніші галузі соціально-економічного комплексу країни.

Для ефективного функціонування механізму забезпечення соціальної безпеки необхідним є інституційне, інформаційно-аналітичне, кадрове, фінансове, нормативно-правове та матеріально-технічне забезпечення; встановлення партнерських відносин між соціальною сферою і бізнесом, які мають бути інтегровані в єдину систему. При цьому важлива роль відводиться людському капіталу, тобто накопиченому запасу знань, навичок, здібностей, які важливо ефективно використовувати в тій чи іншій сферах суспільного відтворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про національну безпеку України», № 2469-VIII, редакція від 24.11.2021. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.
2. Рикардо Д. Сочинения в 5 т. / пер. под ред. чл.-кор. Акад. наук СССР М.И. Смит. Москва : Госполитиздат, 1955. Т. 1: Начала политической экономии и налогового обложения, 1955. 360 с.
3. Долішній М.І., Злупко С.М., Вовканич С.Й. та ін. Регіональна політика та механізми її реалізації. Київ : Наукова думка, 2003. 503 с.
4. Зайчук В. Про стан та перспективи розвитку освіти України на зламі століть: доповідь Міністра освіти України на розширеному засіданні підсумкової Колегії Міносвіти. *Освіта України*. 1999. № 12, 24 березня. С. 4–6.
5. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу / Упорядник М.З. Згуровський. Київ : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. 76 с.
6. Кремень В. Філософія освіти XXI століття. *Вища школа*. 2002. № 6. С. 9–17.
7. Вікторов В.Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2010. 286 с.
8. Дорошенко Л., Магера Н., Юрчишин В. В поисках инвестиционной привлекательности. *Финансовые риски*. 2012. № 4. С. 100–107.
9. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект). *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.
10. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року : проєкт. 2012. Національна академія наук України. Секція суспільних і гуманітарних наук. Офіційний сайт Національної академії наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-131225-187-1.pdf>.
11. Запатріна І. Формування національних проєктів: зарубіжний досвід і можливості для України. *Економіка України*, 2008. № 1. С. 72–83.
12. Статистичний щорічник України 2019. / Державна служба статистики України. Київ; 2020. 465 с. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf.
13. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society. International Monetary Fund. 2000.
14. Романова Л.П. Преемственность в высшем образовании. *Высшее образование сегодня*. 2005. № 9. С. 48–50.
15. Шамрай В.О. Борьба с коррупцией у военных формированиях. *Людський капітал в умовах трансформації українського суспільства* : збірник тез міжнародної наукової конференції викладачів, аспірантів, студентів (26–27 березня 2014 р., м. Київ). Київ. 2014. С. 105–106.
16. Киселева Т.Г., Красильников Ю.Д. Социально-культурная деятельность : учебник. Москва : МГУКИ, 2004. 539 с.
17. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський ; голов. ред. О. Дубчак. Київ : Наш формат, 2018. 735 с.